

Danzantes

de Vilanova

Patricia Meléndez

Unha das principais manifestacións artístico-etnográficas de Vilanova dos Infantes é a súa danza en honor da Virxe do Cristal. A súa orixe é difícil de definir, de procedencia medieval, vinculada ao gremio dos zapateiros da vila e documentada a partires do século XVIII. Dende hai anos, en Vilanova tan só queda un zapateiro, o Lili, que no seu momento tamén foi danzante, máis de 20 anos, 14 consecutivos. Hoxe, os danzantes teñen os máis diversos oficios e residen fóra da vila, a onde a maioría só vai en datas sinaladas como festas, reunións familiares ou outros actos similares. Tan só unha moza vive en Vilanova.

A súa ilusión e interese por danzar o día da festa do Cristal está ligado á súa devoción pola Virxe e ao orgullo de pertencer a unha comunidade preocupada por conservar e manter vivas as tradicións do pobo. O despoboamento que sofre o rural galego non é alleo a Vilanova dos Infantes e apenas quedan mozos vivindo na vila, polo que o feito de que a danza siga viva e celebrándose todos os anos depende do compromiso dunha serie de persoas,

que con maior ou menor dificultade, xúntanse uns días previos ao 15 de setembro para facer un par de ensaios.

Hai anos, a situación era diferente. Vilanova tiña moita máis vida e contaba con moitos máis habitantes, o que permitía organizar a danza doutro xeito.

Danzantes rodeados de amigos e familiares. Ca. 1957

En algunha ocasión, debido á cantidade de danzantes que querían bailar, chegouse a facer un grupo de adultos e outro de nenos. No ano 1968, debido á ausencia de homes, incorporáronse mulleres á danza. Foron catro, facendo parellas mixtas. Dende entón danzaron mulleres, chegando a haber anos nos que non houbo home ningún.

Polos anos sesenta era o Tudita e o Trompa quen dirixían a danza e os ensaios. A principios dos anos setenta, ao seu regreso de Venezuela, foi o Dardo quen levaba a voz cantante.

Hoxe, Patricia Meléndez é que dálgún modo coordina aos danzantes, coida dos traxes e prepara a participación do grupo o día do Cristal. Ela recorda como eran os ensaios polos anos oitenta e como comezou a danzar:

De esqu. a der.: Danzantes: Manolo Carrollas, Camilo Moron, ¿?, Luís Tudita (fillo), ¿?, Luís Bubela, Gamarro, Cachote. De paisano, gaiteiros de Ber, cos paus o Milino, agarrando o mastro das fitas o Carlisto, co bombo o Modesto Tudita e ao lado o Sebio. Fotografía de Rizo, Ca. 1955.

A festa comezaba de vésperas ó 15, cando ós ensaios da danza eran no patio do “Trompa”. Nenos e grandes sentados nas escaleiras apretadiños... ou subías ó muro que era dende onde se vía mellor... un día, cando botabas «corpo», escoitabas ó Dardo «veña, hai que aprender a danza que non hai quen dance»... e entre a emoción e a devoción non había «corpo» de dicir que non... así comezamos máis ou menos todos, moi noviños, compartindo baile cos veteranos. Son moitos os que nestes anos podemos danzar, xente que temos a devoción e a tradición metidos na alma, e na alma temos este ano tamén a desesperación e a tristura pola desaparición da santa, esencia do noso pobo, e a rabia polo asasinato dun «home bo»... Este ano danzaremos con tristura pero coa esperanza de que a virxe volva ás nosas mans.

Os danzantes de Vilanova, de esquerda a dereita: agachados, Nito, Manolo Marlon, Luís Ribeiro e Pedro da Cerdeira. De pé, Toño da Encarnación, o Neso, Celso o Cholas e Pepiño Pardao. Ca. 1955.

Do mesmo modo que Patricia, nos últimos anos foron moitos os que aprenderon a danza e danzaron nos ensaios, uns no patio do “Trompa” e outros xa no local social do Teleclub, para despois pasar a formar parte do grupo de danzantes que cada 15 de setembro participa na romaría da Virxe do Cristal. O xeito de aprender foi sempre o de observación e repetición, até chegar a aprender os pasos e movementos. Óscar, Montero, Carolina, Marta, Gemma, Gelu, Tamara, Andrea, Patri... Patricia, Rosi, Marimar, Rosalina... son algúns deles, cada quen coa súa historia e motivación para danzar.

Óscar danza por tradición familiar. É fillo da Chelo, que danzou no seu día no primeiro grupo que incluía mulleres e que rompeu a tradición de que so danzaban homes, alá polos anos setenta. Hoxe ten dúas fillas que xa van os ensaios e palotean de cando en vez para que lles vaia entrando a danza e dando así continuidade á tradición familiar.

De esquerda a dereita: agachados: Tito Tacón, ¿?, Julito Catalán, Nito; atrás de pé: Luís Tudita, Julacho e o Neso. Ca. 1965.

Montero e Carolina namoraron e casaron sendo danzantes. El e fillo de Marimar, que danzou toda a vida, e Carolina, filla de danzante, sendo venezololana, retornou para vivir na terra dos seus pais, que lle inculcaron a devoción da virxe: «cando eu tiña 15 anos, ó Óscar do Gino complicábaselle tocar e dan-

zar e quedou una praza libre, así que o meu primo Óscar animoume a entrar e entre el e o Dardo convencéronme. Por aquel entón, Montero e eu aínda non éramos mozos. Un par de anos despois fixémonos mozos e casamos no 2012, así que compartín co meu mozo e a miña sogra o momento de

vestirse o día 15». O seu fillo Adrián de seguro que sigue a tradición dos seus pais e das avoas.

Marta é filla, neta, bisneta, sobriña de danzantes. Nas súas fotos familiares de hai máis de 50 anos están seu avó, o seu pai, súa nai, algún dos seus tíos vestidos de danzantes... Como anécdota conta que o seu pai e o seu tío son de Orga... ten un sobriño, Eloy que con tres anos xa se vestiu de danzante.

Gemma é a única dos danzantes que vive en Vilanova. Ao igual que á maioría dos veciños de Vilanova, o ser

danzante vénlle de familia. A súa nai Rosalina foi danzante e nai e filla tamén puideron danzar xuntas algunha vez.

Gelu é outra das danzantes máis veteranas: *«A miña historia coa danza é sentimental e ancestral, xa que o meu avó materno Manuel Santalices, formou parte dos danzantes, ó igual co seu irmán Adolfo, meu tío, polo que o arraigo familiar vén de bai moitos anos, tantos como de principios dos século XX, o que queda patente nunha fotografía familiar que tamén está no Castelo, polo que tamén*

eu quería formar parte de algo tan arraigado na miña familia e onde cheguei por una ofrenda á virxe por parte da miña avoa Auria que me dicía que lle bailara á virxe para que me axudara co problema de saúde que arrastraba desde nena; empecei con 12 anos e ata os 45 que teño son 33 anos bailando coa familia e os veciños... Na actualidade sigo co mesmo entusiasmo e gañas que aquela nena ilusionada por bailar á súa virxe no día máis importante para Vilanova dos Infantes».

*Os danzantes de Vilanova nun acto en Celanova.
O danzante en primeiro plano é Pepe Marín. Ca. 1947*

Como vemos, moitos danzan por transmisión familiar, por devoción ao Cristal, por un sentimento de identidade vinculado a Vilanova e as súas tradicións. Patri, neta da Herminia e sobriña do Dardo, danzou de moi nova e por diversas circunstancias deixouno no seu momento. Recentemente retomou a danza como ofrenda pola saúde da súa filla.

Na actualidade, o grupo conta cun par de xemelgas, Andrea e Tamara, que non teñen tradición familiar, pero de seguro que son as primeiras dos que virán detrás porque de seguro algún ano han de danzar co seu irmán Hugo.

Outra das integrantes da danza é Patricia. Aos 16 anos comezou e case todos os anos, dende hai 27, danza. Pasou a danzar substituíndo á Luísa e é a encargada de gardar e preparar os traxes para que non falte nada o día da festa. A maior motivación que ten e contribuír á conservación das tradicións, de transmitir ós que veñan todo o que aprendeu dos que estiveron antes. Recorda a súa avoa desgustada o primeiro ano que danzou porque era moito esforzo: *«ese día cando me levantei tiña un filete con patacas e dous ovos para almorzar»* feitos pola avoa para resistir a procesión e a danza.

*Os danzantes de Vilanova nun acto en Celanova.
No centro, sentado na mesa,
D. Xaquín Lorenzo Fernández, Xocas.
Fotografía de Rizo, Ca. 1947*

Ao longo da súa historia, a danza do Cristal sufriu os mínimos e lóxicos cambios que que o tempo dá e afectaron tamén á súa música. Veu sendo interpretada con instrumentos coma gaitas en diversas tonalidades, clarinete, requinto, bombo, redobrantes e caixas. Un dos máis celebres interpretes foi Manuel Castro nado no 1832, "O Gaiteiro de Penalta" citado na obra de Curros Enríquez.

Fotografía da Merche e Tito Tacón no Cristal, con Vilanova ao fondo. 1970

Hoxe, José Luís Freire é o gaiteiro encargado de interpretar a Danza. O anterior músico foi Paulino Vázquez, durante corenta anos, clarinetista da nomeada Banda de Vilanova dos Infantes, que tocou a Danza con gaita usando una dixitación máis próxima ao clarinete, con alteracións propias da gaita, aportándolle un son modal e moi peculiar.

Actualmente copiáronse o máis fielmente posible as melodías de Paulino e interprétanse con gaita redonda usando a estrutura tonal sempre respectando ao máximo as partes e como non, os compases e ritmos marcados pola percusión de caixa tocada polo Dardo e bombo, do que habitualmente se encarga o Rin Rin.

Cando chega o día grande no que os danzantes saen á praza, soa a música e comeza a Danza. Todos os presentes, músicos, danzantes e público somos partícipes da historia dun pobo de cultura antiga cunha forma propia de sentir e de entender a vida.

